

GYÁR A R Ó N Á N

Irta: MORVAY GYULA (Tardoskedd)

1. Csak úgy kalap nélkül szaladt a kocsmába Varga. Az ajtóragasztóból lefűtten az ajtó, a kuna-vasak már nem tartották a sarkakat. Földes talaja volt a kocsmának, az asztalok mellett nagy gödrök voltak: ide okádták a részegek, ezeken a helyeken mindig kilapátózták a földet: ettől voltak a gödrök. Az ajtó fölött az eső széjjelkente a betüket, de még ki lehetett venni, hogy: a „Nagyvendéglő“ ez a kocsmá.

— Jóreggelt — köszöntött az ember — ki van itt?

A legyek éles zúgással mászkáltak a kocsmában levő plakátokon. A plafonról kék és sárga szalagok lengtek le. A földön tegnap esti köpések és gyufaszálak voltak.

— Agyisten — mondta a kocsmáros, aki bajuszát törülgette. No, mit kívánsz?

— Adj egy kenyeret, máma megyünk a gyárba, jó lesz a hagymához.

A kocsmáros a pult alól előhuzta a tegnapi pékenyeret, a szegről lereszttett egy régi ujságlapot a Stunde című német lapból és abba csavarta a kenyeret.

— Egy hatvan.

— Most nincs pénzem, de majd új után megadom, addig ird fel.

A kocsmáros ismerte az emberi beszédet. Mikor már úgy kezdődött, hogy „most“, akkor ő már tudta, hogy nincs pénz. Ilyenkor ki kell húzni a fiókot, abban van a hosszukás könyv, annak szélén vannak az ábécé betűi, amelyek el vannak kenve, de azért már fejből tudja, hogy hol is van az M. vagy a Zs. betű és ide be kell írni a tartozást... Ilyenkor mindig lehet látni, hogy az illető már fizetett-e, vagy sem?

Megvette Varga a kenyeret, azzal végiglépkedett a görbe uccán. Még álmos volt, mert szája erősen be volt csukva, haja hátul fésületlenül berzenkedett, úgy volt, amint azt a dunyha éjjel felhajtotta.

Faluszéli uccán ment végig. Kétoldalt a házak néma szótlanúsággal mondták a házak, emberek sorsát. A kapuk fűzfából voltak, a kerítéseket pedig sövényből fonták. A házak tetején fekete szalma volt, amelyet a rárakott ollófák roskadva nyomtak a szelemengerendához, de az északi viharok akkor szórták széjjel ezeket a házakat, amikor akarták.

Zöld, kék, lila, sárga volt a házak homloka. A reggeli nap furcsa világitást vetett a poros uccára. Egyik ház nem állt a sorban, mintha szégyenlené, hogy homlokát kevesebb nap éri, mintha hátra, a messze határba szeretné tolni fakó nyomorúságát. Ennél a háznál Varga beszólt az ablakon:

— Jóreggelt! No, máma is megyünk?

— Megyünk, megyünk — hangzott a házból.

Az ember, aki kiszólt, már fennt volt. A törött tülkörccserepet az ablakrámájának támasztotta, elővette a tehénfarkából való pamacsot, az ágy végében lévő polcra levette a Schicht-szappant, azzal bekente arcát és harsogva leberetválta az egyhetes szakállt. Balfelén hegyes arccsontjáról leugrott a beretva és mélyen bevágta a húst. A kibuggyanó vér nem csöppent le a földre: nadrágján megalvadtt és fekete ponttá lett. Felesége a nyitott kürtő alatt motoszkált. Eppen a fazekakkal csergett, mikor meghallotta ura mérgeződését:

— Nem hallok, hogy a bokszot kérem? Hol a boksz? Hová az istenbe tették azok a kölkök? Te is csak a száddal, meg a hasaddal törödsz.

Felesége mérgesen vágott vissza:

— Hát hol van? Én tettem el? Itt volt valahol, de nem teszed vissza a helyére. A beretvátad én rakjam el? Olyan ez a ház, mint a disznóól.

Fejszés Mihály gyárbajáró napszámos megtalálta a bokszot és bakancsát

nézegette: érdemes ezt bekenni? Rossz. Azért nyikorog ez — gondolta, mikor lépek: olyankor a bőr nyirja a dratyvát.

— Hogyan fehérit a kisujjam!

Kente a bokszot, lendítette a kezét és kis lábujját is bekente.

Igy. Most legalább nem látszik, hogy lyukas a bakancsom.

Mindig az udvaron szokott rágyujtani. Ameddig pipáját tömte, körülnézett. A kecske még aludt, a disznó, csendben keresgélte a tegnapi lóhereszálakat. A levegőben hagymaszag volt. Kinyitotta a vereckét, kilépett az uccára. Kalapját erősen szemébehezta és elindult. Ki a faluszélre, ki a határba, tovább: ki a messze rónára.

A többi házakból is eljöttek a napszámosok és azok is a rónára siettek. A kazlak mögött már feljött a nap. A megmozduló faleveleken végigugrált a csillogó fény. Kútgemek nyikorogtak, disznóólak zörögtek. A tulsó faluszélen a disznópásztor most próbálta ki túlkét.

Már elmúlt a nyár, de a parasztemberek még mindig gatyában jártak. Amint felkeltek, csak úgy kalap nélkül hányták a ganajt, megnézték a szerzsámsot és még a kocsmába is kalap nélkül szaladtak át. Köpésük hangosat locsant a száraz uccán, bőrük harsogott, amint gatyájukon keresztül izmos combjaikat vakarták.

Fejszés és társai az uccán vártak egymásra. Előttük zsirospapírok, színes rongydarabok és szénahulladékok voltak elszórva. Nemrégén vásár volt és még nem söpörték össze az uccát. Majd kidobolja a kisbiró, hogy büntetés terhe mellett söpörjék össze az uccát, mert az ártalmas az egészségre, ha ilyen piszok kavarog a porban. Addig ráérnek.

Egyik udvarból két ember jött ki, két kezükben kötél volt, középiütt fiatal borjut vezettek. Orrára, nyaka körül volt csavarva a kötél. Az állat szemei csillogtak és teste egyetlen rohanás volt.

Egyetlen vongálás és hatalmas kérés volt ez a fiatal borju. A csendes rágcslások után, a pókhálós, tyukszaros istállók után ennek a tiszta tehénkének is feltűzelt a vágya. Szőke volt a szőre, szeme remegve ugrált és lábai idegesen szaladtak volna előre. Egész teste, csontjai, porcogói rohantak a bikához, de kétoldalt erősen tartották a kötelet.

A borjú nekiiramodott, de a kötél nem engedett. Erre az egyik ember elmergéd:

— Üsd az apja istenit!

— Hová szaladsz te veszett!

És a vastag somfabot végigcserrent a borjú orrán. Megcsavarta orrát, de még mindig ugrált. Valahányszor megugrott, a bot végigkongott orrán.

Belül a csontok repedeztek és szilánkká repültek széjjel.

— Szaladsz, szaladsz?

És csak csattogott a bot. A borjú megtorpant, lába, teste elcsendesedett. Orrát csavarta és fájoán felbögött, de csak ment a bikához, mert most egyetlen gerjedelem volt ez a fiatal állat.

A falu legvégén volt a község istállója, itt voltak a mének és a bikák, ide vezették a parasztok a szőkeszörü tehénkét.

Fejszés látta, hogy hogyan kínozzák a borjut, szájából kivette a pipát keményen rájukszólt:

— Meg vannak maguk marhulva? Hisz agyonverik az orrát. Ennek ugyan nem kell majd a bika.

— MÉR ne kellene? Mit tudsz te? Mi közöd hozzá? Te tehened?

— Semmi közöm hozzá, maguk tehene, de sajnálom ezt a szép jószágot.

— Dögöljön meg. Hát csak nem engedem, hogy elszaladjon. És ha elszaladt volna, de mentél volna utána? Menj a magad dolgára.

A napszámosok tovább mentek, de Fejszés kíváncsi volt a tehénke sorsára.

— A sarkon várjatok meg. Megvárom, mi lesz ezzel az állattal.

— Ne okoskodj, gyere, mert elkészünk.

A tehénke szomorúan lépett és szeméből egyre folyt a nedvesség. Szeme csurgott, így sírt ez a megvert állat.

Az apaállatoknál levő szolga álmosan ment be az istállóba, az egyik bikát oldalba rugta és gubáját eloldotta. Prűszkölve fordult a bika és kiment a ketreche. Barna szőrén végigsurrant a napsugár. A ketrec sarkában megtört rohanással ott reszketett a tehénke. Csak bámult, csak folyt a nedvesség szeméből. Mikor a bika bement hozzá, a kékszemű tehén ijedten huzódott a sarokba és nem kívánta a hímet. A parasztok most a tehén oldalát, kiálló csontjait verték a botokkal, hogy menjen a bika alá. Hiába. A tehén leroskadt és vért okádott. Torkából, orrából dőlt a meleg vér; gőze felgomolygott a nyárvégi reggelben. A bika felbőgött, mintha a gyár szirénája sikoltott volna. A parasztok tehetetlenül és ijedten járkáltak a ketrechen, ahol a tehén teste nekidőlt a palánknak, majd recsegeve a földre zuhant.

2. Fejszés már a kis laponon túl találkozott társaival. Ez a lapon vezetett a majorhoz. Szélén kanyargós út volt, közepén a füvek eltakar-
ták a csillogó vizet, amely távoli határokból szedődött össze, de mire ideért, akkorra vizét szomjasan elnyelte a föld. Itt már csak a békák és a barna gyíkok mentek bele, meg néha fáradt madár szállt le, hogy a fűszálak közül egy kortyot igyon.

Margaréták és száradt fűszálak törtek a vízbe. A lapon fölött örökké sugó jegenyék álltak, ágaik között reggelenként nehéz levegő hűvösödött.

Nyolc ember ment a gyaloguton. Mind a nyolcan gyárbajáró napszámok voltak. Fejszés is utánukszaladt és tarisznyáját szedezte össze, de mire esett-e ki belőle a kenyér, meg a hagyma a turóval. Nem esett ki, ott volt.

— Ne siessetek, ugyanis korán van — kiáltott társaira.

— Nő, már tüzel a kazán — látod?

Messze égnekkiáltó kéményből lustán ömlött a füst és csendesesen ráült az útszéli fákra. Mintha meg akarná fojtani ezt a zöld életet, olyan nehezen mozdult az ágak közül, olyan nehezen hagyta ott a bokrok virágait.

— Mi lett a borjuval — kérdezte elől az egyik munkás.

— Hát az befejezte a kórórágást. Ottmaradt a palánk mellett, nem kellett annak a bika. De a parasztok utoljára még jól összeverték azt a szegény állatot, nem csoda, ha nem kellett neki a bika. Orrán, száján dőlt a vér.

— Marhák — mondta Fejszés előtt az egyik. Marhák. Azt hiszik, hogy az állat nem is érez.

Kétoldalt sárga tallók és fekete földek hallgattak. Morcosan várták a felhasogató ekét, de az még nem jött: most van cséplés utoljára, utána a gabonát viszik a vásárra. Majd ha jönnek az őszi esők, akkor kijönnek az egylovas kocsik és eke, talyiga, ember és ló térdig süllyednek a sáros földbe, akkor majd megnyúzzák a föld sovány hátát.

Amint az urasági határhoz közeledtek, éles szél szakadt fel és hidegen bekuszott a munkások rovátkos nadrágja alá és bőrük megborsókázott. Az első ember már kétszer mormogott valamit, de azt hitték, hogy a pipával van baj, de mégis csak jó szeme volt, mert a kis útra éppen most fordult be egy ember. Addig imbolyogtak a munkások, meg az idegen, míg egészen közel jöttek egymáshoz. Az idegen már jó előre kitért a hantokra és ott várta, hogy elmennek a munkások. Még köszönt is:

— Jó reggelt kívánok. Kérem szépen, jól megyek a faluba?

— Hogyne, jól hát, persze hogy jól megy. Kihez megy?

— A Baumgartenékhez kérem, a Baumgartenékhez.

— Ja, ahhoz? Hát csak menjen. Ez az út elvezeti.

— Kérem szépen, lenne egy kis tüziük?

— Hogyne, tessék — mondta Fejszés és cigaretájáról leverte a hamut.

Messziről jött, szakadtgalléros, szakállas zsidó állt előttük, kezében kis-keszkenőbe volt bekötve csomagja. Amint elővette a cigaretta és odatarotta Fejszés kezéhez, a szél felcsapta szakállát és a tűzbe vágta. Éles sercegéssel pörkölődött a szakáll.

A munkások megálltak. Míg Fejszés az emberrel beszélgetett, a többiek addig tarisznyáikat igazgatták, kabátjukat gombolták, mert a szél egyre élesebben fújt.

— Szóval maga a Baumékhoz megy — mondta Fejszés.

— A Baumgartenékhez, — javította ki az ember, akinek cigaretája bűdös füsttel égett, mert csak vastag papírból volt és benne töröcsös dohány volt, ez pedig csak bűdösít.

— Hát az mindegy, mink rövidesen mondjuk ki, mert még arra is nehezen megy rá a nyelvünk. No és? Talán üzlet? Borju, vagy szövet?

— Á kérem szépen, dehogya is. Látja?

Felelte a kis batyut, melyben zsebkendők, két ing, meg egy vékonyka kabát volt. Oldalsó zsebeiből madzag és pántlika lógott ki.

— Kérni megyek, mert nagy szegénységben élünk kéremszépen.

— No és honnan? Messziről?

— Arrul ni, mondta az ember és rossz kabátujját észak felé emelte.

Onnan jövök én kérem. Maguk hová mennek? Gyárba?

— Oda. Isten áldja, mert sietni kell. Ég a dohány?

— Ég. Köszönöm szépen, alászolgálja.

Elváltak. A munkások az urasági ália felé közelegtek, a vándor pedig a kertek alá ért.

— Ez is olyasfajta lehet, mint mink — mondta csendesesen Fejszés. Ennek csak máról-holnapra megy az élete.

Hatalmas árok, az árok szélén pedig füvel benőtt nagy határdomb jelezte, hogy itt kezdődik az uraság határja. Ez az árok volt az országhatár: két kis ország elválasztó helye. Ezen az árkon innen az a falu határa. Sovány földek, mert csak nyuzzák őket, csak vetik, de sem ganajozni, sem ugarolni, sem műtrágyázni nem bírják a szegény egylovas parasztok.

A legtöbb föld már olyan keskeny, mint a nadrágszíj, a legtöbbjén nem is lehet megfordulni kocsival. És még ezeket a keskeny földeket is el fogják jussolni. Most még hosszú keskenyek a földek, de amint az öregek meghalnak, félbe szakítják és végén nem is tudni, hogy hová aprózódnak ezek a földek. Eltűnnek? A föld csak ott marad, de mi lesz a rászaporodott emberrel?

Az árkon túl pedig fekszik az uraság országa. A sík föld táblákra van felosztva. Mindegyik tábla pontosan harminc hold föld, a táblák szélén agacsok állnak. Az ália olyan széles, hogy nem két kocsit, de két rozsszal megrakott kocsit is kitérhet egymásnak. Száz falusi szegényembert is eltartana az ebből kihalított föld, pedig itt csak porcsfü, meg pupanc, cicmár nő rajta. Harminc tábla van egymás mellett, középen van a major. Ez a kis ország székhelye. Külön renzia van, külön fakert van, külön sétahely az intézőnek, külön nyárfás a kisasszonyoknak és egy erdő csak a fácánoké, a másik kis erdő pedig csak az özeké, meg a madaraké. Mindenhol más és más ember őrzi ezt a gazdaságot.

A major udvarán hatalmas sopák alatt állnak a traktorok és a cséplőgépek. Kinnt a fűvön vannak az ekék. Egymás mellett állnak, mintha idehullott vasmadarak lennének. Ekékből, szalmából, istállókból, magtárban a zsákokból sok van. Külön kis ország ez a hely, ahol nem ismerik a keveset.

A major szélén, az istállók tövében laknak a béresek, óljaik a síkságra néznek. Törek és rohadt kóro van az ólak mellett: ezzel almozna. Hátrább

vannak a répás gödrök. Itt van a répa, ezt etetik és télen ebből főznek főzeléket a béresasszonyok.

Amint a nyolc ember átlépte az árkot, egyszerre ebbe a külön világba értek. Itt egyszerre bőség volt, egyszerre minden fűszálra, kazalra, ekére és zsák gabonára azt kellett mondani, hogy az „uraságé“. Valakié, aki csak azért született, hogy ilyen gazdag legyen.

Két évvel ezelőtt új intéző jött a majorba. A rossz épületeket lebontotta, mindent kimeszeltetett, kigyomláltatott. A major közepén összeroskadt magtár állt, föl-falaiban patkányok voltak és ide jártak a béresek tyukjai pihenni.

— Ezt pedig nem taradhat. Még aznap bement a faluba, onnét pedig a városba, emberekkel beszélt, mégpedig halkán, mindenhol a különszobában. Egy hét mulva munkásokat fogadtak, az otthon levő béresek is odaállították a rossz magtárhoz és a gerendákat lebontották, a földet messzire elhordták és a magtár helyén mélyre ásták a földet.

Tizenkét fogat hordta a téglát, köművesek dolgoztak, iparosok jöttek a majorba, széjjelrakodtak és mindnyájan a gyáron dolgoztak.

— Milyen gyár lesz ez? — kérdezték a béresek?

— Fene tudja. Azt majd akkor tudjuk meg, ha a gépeket hozzák. Azt csak akkor lehet megtudni — mondták az iparosok.

Lennt a földet kiöntötték, hogy meg ne mozduljon majd a hatalmas épület, ezután felhúzták a falakat, majd a bikahomloku kazaloknál is magasabbra emelkedtek a gyár falai. Oldala piros téglából készült, tetejére is piros cserép került. A hatalmas ablakokon megvillant a nap és vakítva szórta széjjel a csillogást a rónán.

— Intéző úr kérem, milyen gyár lesz ez?

— Fiam ne kérdezze, csak csinálja a dolgát. De ha már erővel tudni akarja, nézzen körül. Mi terem itt?

— Gabona. Kukorica, répa, meg lóhere, — mondta az egyik béres.

— Más nem?

— Más is, de hát annak mi köze a gyárhoz?

— Sok köze van. Hát még a krumplit kihagyta. Abból lesz a szesz, abból lesz a pálinka. Majd maga is iszik belőle.

— Iszik belőle a kutya. Büdös az, mint a ganaj, kell a nyavalyának.

— Nono.

Megjöttek a gépek, szemet hordtak oda, az utakat homokkal hintették be, távolabb májfákat ültettek. Mostanra mintha óriási pólyában lett volna a gyár. Kéménye egyetlen kiáltás volt a magasba. Belül gépek dohogtak, mert a kazán már hajnal óta fült, olaj csurgott a kéményből, zuhogva ömlött a füst. Itt az ősz, már felszedték a krumplit, most van annak ideje, hogy a gyár szeszt főzzön.

Minden reggel hat órakor éleset dudált a gyár. Sikoltva kuszott a bűgás a rónán, be a faluba, onnét tovább, a következő faluba, be a szegény emberek faluszéli udvarába, gazdag parasztok dunnás ágyába. Ilyenkor ezek megigazitották zsebóráikat, mert a gyár pontosan dudál. A gépeket nem lehet se tovább, sem kevesebb ideig tüzelni. Mikor itt az idő, menni kell. Ha a munkások hat előtt jönnek, addig ott ülnek a gyárfal tövében és tarisznyájukból hagymát, meg turót esznek. Sovány étel, de ilyen a gyári munkás étele. Később nem jöhet senki, mert akkor felmondnak neki és akkor télre nem lesz kenyere.

Fejszés és társai odaértek a gyárhoz.

— Még van idő — mondta Réti, az egyik munkás. Az én órám csak negyed hat. No, aki akar, addig üljön le és egyen.

— Ez jó lesz — mondta Fejszés. Együnk, mert messze van ez a falu.

A gépész már olajos ruhában hányta a szemet, a géprészeket nézte és

amint a munkásokat köszöntötte, kezeit olajos rongyba törülte.

— Attól csak még piszkosabb lesz — mondták neki.

— Nem baj, milyen lesz ez még máma. Olajban, koromban kotrok én, azért vagyok gépész. Maguk meg krumplilében kotornak, azért munkások.

— Igaz biz az — hagyták rá.

Egymás után előszedték a tarisznyákat és enni kezdtek. Fogaik alatt harsogott a hagyma, rá turó került, meg fekete kenyér. A majorban is felébredt az élet: gyerekek mentek iskolába, az öregebb béresek lassan hajtották ki a disznókat. Fiatal béreslányok vizért mentek, az asszonyok sokáig beszélgettek az ólak előtt, kezükben moslékkeverő fadarab volt.

A tulsó majorszélről falusi parasztemberek jöttek: vásárra mennek, újuk keresztülvezet a majoron. A reggeliző munkásokat csak a szokásos agyistennel köszöntötték, de nem szívesen beszélgettek velük.

— Hova mennek sógor? — kérdezte Fejszés az egyik embertől.

— Hát majd vásárra. És ti mit csináltok?

— Amint látja eszünk. Várjuk, hogy induljon a gyár, de korán jöttünk.

— Aha. Aj, de jó idő van máma.

— Mostanában jók járnak, de csak az égből. Ránk nem nagyon jönnek a jók — mondta Réti. — Harmadnapja is esett. Most már nem kell félni: lesz répa.

— Lesz a fenét — mondta a paraszt. Egy héttel hamarabb kellett volna.

— Akkor nem lett volna jó, mert a méhészeknek nem lett volna virág.

— Deiszen, csak hamarabb esett volna.

— Ne beszéljétek ilyen bolondságot — mordult fel Fejszés.

Mikor esik, akkor azt mondják: hamarabb kellett volna. Mikor esik, azt mondják, bárcsak több esett volna. Meghoggy: esett, esett, lesz is gabona, de mák nem lesz. Lesz répa, de a kukoricát megette a fene.

Az isten se tudna az emberek szája szerint tenni. Egyszer hideg az eső, másszor sebes, harmadszor kevés volt, negyedszer későn jött, inkább ne is esett volna — ilyenek az emberek, ilyenek a parasztok.

— Nó, csak te hallgass, mert te gyári munkás vagy, — vágta hozzá a szót a paraszt. Te is olyan kominista vagy, te sem hiszel az istenben, hát csak a szád jár.

— Hát maga hisz és mégis össze-vissza van vele. Egyszer legyen, más-szor ne legyen tőle valami.

Az ember már menni akart, de csak azért is nem hagyta magát ugratni ettől a cucilista gyárimunkástól, aki hozzá hagymát eszik itt a gyárfal tövében.

— Veszekedjétek — kiáltotta Réti. Menjünk be a gyárba, mert már hat óra lesz. No, fel, fel! Gyerünk!

A paraszt nagyot köpött Fejszés felé, de az rá sem nézett: kését megtörülte nadrágjába és hangos csettentéssel becsukta. Csak maga elé morgogta:

— Erigy a fenébe, marha parasztja.

A vásárra menő paraszt is mérgét vágta az ustorba és hozzágondolta:

— Hogy kinyílt a tetves szeme. Kominista vacak.

Egy szó és már össze is vesztek az emberek. Közöttük mély árok volt, nehezen, vagy sohasem ugorták át. Paraszt és munkás. Lovas gazda és nap-számos.

A nyolc ember bement a gyárba, ahol már többen is voltak. Mind falusiak voltak. A kazán már dohogott, a gőz veszettül sípolt. Ekkor felbűgött a sziréna és a gyár megindult. Fordult a kerék, a szijak megcsattantak, benne a transzmissziók kapcsolak és zörögni, forogni, dolgozni kezdett a gyár a rónán. Az emberek a gyárral együtt mozogtak: szenet toltak, krumplit hordtak a kádakhoz, a levet főzték, párolták, mások a hordóknál voltak és a

szeszt ledugasolták. Négyen dolgoztak a raktárban, ahol mennyezetig voltak a hordók.

A nap őszi erővel, de még fényesen melegített. A gyár előtt ökrösfogatok mentek a határba: most vetnek, most műtrágyáznak. A tárcsás hengerek, fogasok megcserrentek a gyárkapu előtt. A rénzíában a fácánok megrázták magukat, a jegenyésben megjelent a kisasszony piros kalapja. A béresgyerekek a keverőfával verték le a disznókat az ól széléről, hogy ki ne ugorjanak. Éhesek voltak, de majd csak estére kapnak, addig maguk alól egyék az almot.

3. Tárva-nyitva volt a kocsmá kapuja. Egymás után három kocsi fordult be rajta. A kocsikról öblös hordókat raktak le, a hordókban pálinka volt, amelyet most hoztak a gyárból. Itt a kocsmá pincéjébe kerülnek a hordók, ott majd elkészítik a szeszt és fenn a rácsos-lécű kimérőben majd decisuvegekbe mérik a pálinkát. Elöl a kocsmában még az éjjeli vendégek éneke hangzott:

Jaj, de sokat kapáltam a nyáron,
de keveset aludtam az ágyon.
Gyere babám bonstd el a vetett ágyadat,
hadd aludjam ki rajta magamat...

— Böeh... böehhh... — okádott utána az egyik ember. A pálinka, annak bűdös gőze, estéli csikmákmaradék dől az emberből a kocsmá földes talajára. Ilyenkor a kocsmáros csak elővette a lapátot és felhorolta az okádást és nevetve mondta a vendégnek:

— Nem baj az kérem... azért vagyunk itt... ugyebár, ez vendéglő...

— Tese... tessekk... böehh... kerrem... no jó, jó, hát figyeljen... — Öklendezett a paraszt. Még az este jöttek ide, itt volt a répagyáros és arra isznak áldomást. Este együtt voltak az emberek, volt, aki elitta az előleget és reggel szédülten ment haza krajcár nélkül, őszre pedig a fagyban ki kell szedni a répát, mert a gyáros nem szereti a rendetlenséget.

— Tessék Boros gazda, tessék — kínálta őt a kocsmáros.

— Nem, nem már nincs pénzem. Meg már részeg vagyok.

— Ugyan, nem fizet érte. Maga ide hozta a gyárost, ezért most én fizetek áldomást. Csak nem leszek olyan piszok, hogy ingyen kívánám. Tessék. A parasztok tovább ittak. Bajuszukat félretörölték és az asztalra roskadva tovább itták a pálinkát.

Mikor már a szolgáló kétszer is benézett hozzájuk, hogy söpörni kell, akkor fogták magukat és kimentek. A falat, a kerítést fogdosták, hogy el ne essenek. Még az uccán is énekeltek. A kocsmáros rögtön kiszellőztette a bagó-mocskot, kisöpörtetett, mert délelőtt jobb vendégek részére van fenntartva az a kis szoba. A paraszt hagyja itt a pénzét, igya meg a pálinkát, aztán takarodjon. Marha paraszt, ez a neve. Prószto, így hívják őket. Mikor bemennek a kocsmába, akkor Boros úr, Balog úr, Kuruc úr.

A disznópásztor tülke bugott az uccán: a disznókat hívta a legelőre. Kapuk nyitak és álmos futással jöttek ki a disznók az uccára, mert reggel volt. Egyik kapuból két gyerek is jött. Hónuk alatt könyvek voltak, most mennek iskolába. Részegen, tétovázva léptek, mert reggelire pálinkát ittak. Az egyik elesett, kalapja lerepült, haját örömmel kapta el a kószáló szél. A könyvek széjjelpotyogtak, lehajolt a fiu, hogy felszedi, de újból elesett és szédülő feje belemártódott a porba. Akkorra már egy szelid anyadisznó is ott termett és a gyerek széjjelesett könyveit kezdte turkálni, majd a gyerekekhez ment, aki tehetetlenül hevert a porban és pocsolyás orrmányával a gyereket kezdte

forgatni. Ekkorra az egész csorda odaért. Az emberek odaszaladtak a gyerekhez.

— István báty! maga is segítsen! — kiáltották a kocsmából jövő embernek. — Segítsen, a gyereket megeszik a disznók, mert részeg, megint pálinkát adtak neki marha szülei.

De az ember is részeg volt. Valamit motyogott, de csak odament a disznóhoz.

— Hüss te beste!

Hajtotta a disznót, de lába megakadt és rádől a disznóra. A malac elszaladt és a porban ottmaradt a részeg ember, száján a nyálas nótával. Mellette hevert a gyerek és fel akart kelni, de nem birt. Porosak, nyálasak voltak mind a ketten.

A gyár ezalatt tovább főzte a szeszt, amely megint csak a faluba kerül és tovább részegíti a parasztokat, gyerekeket. Egész nap főlt a krumpli, egész nap tüzelték a kazánokat, csurgott a szesz.

A gépek központi olajozásuak voltak, a gépész nyugodtan pipázhatott. A munkások egymás után tolták a vaskocsikat, amelyekben krumpli volt.

— Bemegyek Fejszéshez — mondta a gépész.

Csakhogy a főzőteremben senki sem volt.

— Réti, Fejszés! hol az istenben vagytok? Megállnak a gépek, hozzátok hamarabb azt a krumplit.

Kinézett utánuk az udvarra. Ott sem voltak. Elment a raktárba, ahol a krumpli volt felhalmozva. Bekiáltott a hosszú épületbe:

— Fejszés, Réti, itt vagytok?

— Itt! — hangzott, mintha pincéből szóltak volna fel.

— Mit csináltak? Mért nem hozzátok a krumplit, tönkremegy a gép!

— Patkányokat vagdosunk. Már megesznek bennünket. Se enni, se aludni nem hagynak, tarisznyánkból mindent megzabálnak, az ember torkán, hasán mászkálnak.

A krumpli-toló kocsik egymás után megálltak.

— Hozzátok már — kiáltoztak a gyárból — ne vakarózzatok!

— Leállni! — kiáltotta a gépész és a gépházba szaladt. A hajtórudak elcsendesedtek, a gőz fáradtan dohogott, lassan leállt a gyár.

— Ide mind!

A raktárba tódult munkássereg ütötte-verte a patkányokat, de azok végefogyhatatlanul továbbra is csak jöttek. Hiába ütöttek agyon huszat, még negyven jött helyette.

— Méreg kell ezeknek — mondta Fejszés.

— Már kaptak, mondta a gépész, de nem használt nekik.

Sok tanakodás után kisütötték, hogy az egész raktárból ki kell hordani a krumplit és azután el kell szórni a mérget, akkor majd megdöglenek, mert csak a mérget ehetik meg, más ott nem lesz.

Talicskával, kosarakkal hordták ki a krumplit.

Másnap, harmadnap is hordták.

Valamilyen fehér port szórtak széjjel, de a patkányok azt nem ették meg.

— Húsrá kellene nekik adni — mondta a gépész.

Odajött az intéző és ijedten látta, hogy a krumpli az udvaron van.

— Hozzanak húst, egy egész tehenet — parancsolta az intéző.

Egyik ustorosgyerek mindjárt be is fogott és bement a faluba és a mé-száróstól jó két combot elhozott.

— Az intéző úr majd fizeti — ezt üzeni.

— Kérem, majd beirjuk; majd az intéző úr rendezi. Kérem, kérem. Rendben van.

A marhahúson sem ették meg a mérget.

És a gyár még mindig állt, a gőz már egészen megdöglött. A faluból

jött kocsik sem vihettek friss szeszt, mert ezen a napon még nem is főztek.

Erre az intéző kiadta, hogy szalámit hozzanak és arra hintsék a mérges port.

— Szalámit??? — kérdezte Fejszés és merev szemekkel bámult az intézőre.

— No? Mit bámul? Bemennek a faluba és hoznak szalámit.

— A patkányoknak? Szalámit?

— Azoknak.

— Nem inkább mink ehetnének meg?

— Ne okoskodjon, azt tegye, amit mondok.

Kocsi indult a faluba és összeszedte a található szalámit.

A munkások éhes szemekkel várták, hogy mikor kapnak kezükbe egy-egy rúd szalámit.

— Nem kár erre rágyúrni? — kérdezte Fejszés.

— Pszt, ne beszélj hangosan, jönnek a patkányok.

Fejszés lehajolt és egymás után szedte össze a karikára vágott szalámit. Otthon az asszony megmossa, megsüti és megeszik.

Másnap reggel már hat, hét óra is elmúlt, de a gyár még nem indult meg. Az emberek már a második cigarettát csavarták, de hiába: nem mozdultak a kerekék.

— No, hát mi lesz — kérdezte Fejszés. Itt állunk és a munka döglük. Mért nem megyünk?

— Mindjárt mehet barátom — mondta mögötte az intéző. Addig is öltözzön fel, ma nem fognak dolgozni.

— Miért?

— Tolvajokra nincs szükségem!

— Intéző úr kérem, az úgy volt...

— Fogja be a száját, nem kérdeztem!

— Nem fogom! — kiáltotta pirosan Fejszés. Én vittem haza a szalámiból, de én éhes voltam és a gyerekeim is éhesek voltak. Annyit vittem el, amennyi egy vacsorára kellett, mert bűn szalámit adni a patkányoknak, mikor a szegény ember majd éhen döglük.

— Sokat tud maga beszélni, de majd elválik. Alljon félre, ma nem fog dolgozni. Kik loptak még a szalámiból? Fejszés tolvaj, mert lopott. De majd megtanítjuk a tolvajokat. Fejszés helyett más ember jön. Ki vitt még szalámit? Senki?

— Én is!

— Én is!

— Én is!

Csak a gépész, meg egy asszony nem loptak szalámit.

— Szóval mind loptak?

— Mind! — kondult meg a fekete szó a gyárban.

— Szóval maguk itt mind éhesek voltak?

— Mind!

Az intéző összeszedte magában a szavakat és az ajtó felé ment. Ott megállt, visszafordult és hetykén visszakiáltotta:

— Mind takarodjanak a gyárból, tolvajok!

Azzal bevágta az ajtót.

A gépész leoltatta a tüzet, leállt a gyár.

— Fejszés, az istenit, ennek te voltál az oka — mondták többen.

— Én? Hát ti nem loptatok? Ti nem voltatok éhesek?

— De.

— Nohát akkor.

Előszedték tarisznyáikat és hazamentek. Olyan furcsa volt ilyenkor haza-

menni. Soha életükben ilyenkor nem mentek haza. A munkásember reggel munkába indul, este pedig hazamegy. De délelőtt? Ki látta azt?

Keresztülmentek a majoron, kiérték az urasági földek közé. A béresek lustán mozogtak a hantok között, messze hengerek csikorogtak. Néha a fácák örömmel kiáltottak. A fehér országuton kocsik kattogtak.

Szótlanul mentek, mit is beszéltek volna. Csak néha szólt egyik-másik, de az is másról szólt.

— De gyomos ez az árok. Jó lenne lekaszálnom, hazavinném a kecskémnek.

— Próbáld meg. Majd ellát az uraság. Ha fizetni akarsz, kaszáld le.

Még az uraság birodalmán mentek, itt minden még az Uraságé volt, aki most valamelyik kastélyában él.

Mögöttük a gyár megállt. Ablakai homályosak lettek. Így állt a gyár napok, hetek óta. A géprészek között megjelent az első pókhálózsal, amely a bemenekült legyet elfogta.

Sehogyan sem vehette ki lábát, a pók rárohant, lábaival összemotollázta a vergődő legyet, fejébe szúrta és lassan kiszívta véréit.

A reggeli szellő már csak a légy üres testét lóbázta a pókhálón.

PÁRIS: A FÉNY ÉS FÉLELEM VÁROSA

(Páris 1914 és 1934 között)

Irta: MIKES IMRE (Páris)

Párist, miután háború utáni történelme sokkal kevésbé drámai, mint a többi európai központoké, meglehetősen magára hagyta ennek a rugkapálózó világrésznek a közvéleménye! — állapítja meg némi keserűséggel a kitűnő Mowat.¹ Mi több, még a franciák közérdeklődése sem illeti elsősorban önmagukat. A társadalmi analizisben, amelynek Voltaire „Lettres philosophiques sur les Anglais“-e óta megközelíthetetlen mesterei voltak, néhány remekművet alkotott újabban a francia szellem: így Viénot politikai földrajza (Allemagne d'aujourd'hui), André Siegfried tanulmánya (La crise économique en Grande-Bretagne), Boillot híres könyve (Tu viens en Angleterre?) s még néhány más alkotás. A szociális irodalomnak ez az áradata azonban visszatörpan a francia határok előtt, éppen úgy, mint ahogyan visszahőkölnek a vámállomások előtt a külföldi utasok is, akik a nemzetközi polgárság hagyományos párisi kulturkirándulását 83—93 százalékkal csökkentették az utóbbi esztendőben, mindennemű szállodatulajdonosok, idegenvezetők és pénzügyminiszterek enyhíthetetlen bánatára. Lehet, hogy Páris elunalmasodott. Husz esztendővel ezelőtt a nagy magyar költő számára még a „Fény Városa“ volt. Most a nagy magyar író számára „Budapesttől csak annyiban különbözik, hogy kávéházainak háromnapos szemetét fűrészpörrel hintik le.“

Függetlenül azonban attól, hogy néhány esztendőre háttérbe szorult, Páris mindenesetre megindult azon az uton, amely egyhamar elvezeti majd a régi s még ennél is különb népszerűséghez. A sorsdöntő kérdések és tragédiák, amelyek eddig a mélyben birkóztak, csak most jönnek a felszínre. Időnként már tengelyt is akasztanak a ragyogó boulevard-okon, akárcsak valamelyik háborúvesztett, elnyomorodott, agonizáló középeurópai fővárosban. A szellemes és művelt Mowat egyhamar enyhítheti majd keserűségét: a francia politikai remekirodalomnak nem lehetett annyi eszrit-je a német állapotokat illetőleg, mint amennyi duhaj bombát robbant majd a Rajnán-tuli szomszéd közírodalma a párisi hanyatlások örömeire.

Egyelőre, Berlin irányából, még csak petárdák pukkannak. A Völki-